

ב"ה

בית מדרש ישיבה AI

סדרה: עיון בחומש יומי

נעמה אשת נח

זהות, גיל ופיריון: השאלה ודרכי הבירור

חוברת לקורא (20)

ב' מרחשון תשפ"ז · לעילוי נשמת ראזא בילא בת יבלחט"א אריה יהודה · ב' מרחשון תשפ"ו

נעמה: השם, המשפחה והמעשים

נעמה היא האישה הרביעית הנזכרת בשמה בתורה, לפי סדר הכתובים: חוה (בראשית ג, כ), עדה וצלה, שתי נשי למך (ד, יט), ואחריהן נעמה (ד, כב). נשים אחרות, כגון אשת קין, נזכרות בלי ששמן נאמר. פרט קצר זה מציב את נעמה בין הנשים הראשונות שהתורה בחרה להזכיר בשמן.

בפרק ה התורה חוזרת על "וילד בנים ובנות" בלי לפרט את שמותיהם. ואילו כאן, בתוך תולדות קין, נזכרת נעמה בשמה כאחות תובל קין, בלי סיפור נפרד על מעשיה. בניגוד לאחיה, אין הכתוב קושר אותה למלאכה או להמצאה. מדוע הוזכרה? הרמב"ן (ד, כב) מסביר את הזיהוי עם אשת נח בכך שהייתה צדקת והולידה צדיקים. בבראשית רבה (כג, ג), לפי רבי אבא בר כהנא, שמה מתבאר על שם מעשיה הנעימים. לפי דרך זו, אזכורה מחבר בין משפחת קין לבין המשכיות האנושות אחרי המבול.

גם בסיפור המבול אשת נח נזכרת בלי שם: "ויבא נח ובניו ואשתו ונשי בניו אתו אל התבה" (בראשית ז, ז). הזיהוי עם נעמה נשען על פירוש רש"י והמדרש. יפה תואר על בראשית רבה כג, ג מדגיש, לפי דעת רבי אבא בר כהנא, שאף שתובל קין היה רשע, אחותו הייתה נעימה במעשיה ולא למדה ממעשיו. קרבת המשפחה אינה זהות בדרך החיים.

מדוע כלי נשק אצל תובל קין, וכלי מחרישה אצל נח?

רש"י מציג את תובל קין כמשכלל את אומנות קין לעשיית "כלי זיין לרוצחים" (ד, כב). ואילו על נח הוא אומר שהכין לבני האדם כלי מחרישה (ה, כט). כאן מתעוררת שאלה: אם כבר היה במשפחת למך כישרון לעיבוד מתכות, מדוע מדגיש רש"י אצל תובל קין את כלי ההרג, ואת ההקלה על טורח עבודת האדמה הוא מייחס לנח? הצורך בלחם ובעבודת האדמה הרי לא התחיל בימי נח.

תחילה יש להבחין בין שלושת האחים: יבל נקשר לאוהל ולמקנה, יובל לכינור ולעוגב, ותובל קין למלאכת הנחושת והברזל (בראשית ד, כ-כב). יובל הוא הראשון שבסדר התורה נקשר במפורש לכלי נגינה, ומוגדר כאבי העוסקים בהם; זוהי עדות מקראית מוקדמת לראשית הנגינה בכלים, בלי שנת המצאה מפורשת. רש"י ד, כ מביא לצד פשוטו גם מדרש הקושר את מעשי יבל ויובל לעבודה זרה. תובל קין אינו הממציא הראשון המוזכר בתורה; עוד לפניו

מסופר על בניית העיר בידי קין (ד, יז). הרד"ק ד, כב מציע שמלאכת המתכת כבר הייתה קיימת לפני תובל קין, וחידושו היה שכלול הליטוש והכנת הכלים. הרמב"ן ד, כג מוסיף שעשיית חרב אינה כשלעצמה חטא: השימוש בה הוא המכריע.¹

לנצי"ב יש קריאה שונה: בהעמק דבר ד, כא הוא מסביר שיובל פיתח כלי שיר לצורכי המקנה. בד, כב הוא מפרש שתובל קין המשיך את עבודת האדמה של קין והכין כלי חרישה וקצירה. באותו פסוק הוא מתאר גם את נעמה כמי שדרכה תואמת את צורכי החיים ההכרחיים, ומבאר שדרך האישה נמשך הטוב שבקין אל קיום העולם. לכן השאלה שבכותרת בנויה על דגשי רש"י; אין להציג את התמונה השלילית כמוסכמת על כל המפרשים, או להעמיד את דברי הנצי"ב כהמשך לאותה שיטה.²

על נח נאמר תחילה "ויולד בן" ורק בפסוק הבא נקרא שמו. בתוך רצף ההולדות בפרק זה זהו שינוי בולט, ורש"י ה, כח דורש: "שממנו נבנה העולם". אין זו הפעם הראשונה שהתורה אומרת שנולד בן: כך נאמר גם על שת ואנוש בד, כה-כו. תנחומא בראשית יא מייחס לנח הכנת מחרשות, מגלים, קרדומות וכלי מלאכה. מדובר בשינוי גדול בחיי העבודה והפרנסה. לצד הכלים, רש"י ה, כט מזכיר גם את מנוחת הארץ מן הקוצים והדרדרים שהוציאה בשעת זריעת חיטים.³

בדרך אפשר: נעמה, תיקון כוח היצירה ועת גילוי החכמה

ההבדל בין כלי הרג לכלי מחרישה מציב בפנינו שתי דרכים לכוח היצירה: להרחבת ההרס או להקלה על עבודת האדם ולבניין העולם. לפי דעת רבי אבא בר כהנא, כפי שמבאר יפה תואר, נעמה לא למדה ממעשי אחיה. כשהיא מצטרפת לבית נח היא מחברת בין שתי המשפחות ומגלמת תיקון של הכיוון שהתבטא במעשי תובל קין: מן ההרס אל הבניין. אצל הנצי"ב מודגש צד אחר של אותו חיבור — המשכיות הטוב שבמשפחת קין.

מדוע דווקא דרך נח באה להקלה המתוארת אצל רש"י? הצורך והכישרון לבדם אינם מספרים את כל הסיפור. "את הכל עשה יפה בעתו" (קהלת ג, יא): הכישרון והמאמץ האנושיים פועלים בתוך הנהגת הבורא, ולגילוי הידע יש

1. רש"י ד, כ-כב; רד"ק ד, כב; רמב"ן ד, כג. נוסחי המפרשים במקראות גדולות הכתו; רמב"ן על הפרק.

2. העמק דבר, בראשית ד, כב, ד"ה תובל קין וד"ה ואחות תובל קין נעמה. הנוסח המלא.

3. רש"י בראשית ה, כח-כט; תנחומא בראשית יא. תנחומא, פרשת בראשית.

עת. איננו יודעים מדוע גילוי מסוים המתין דווקא לדור מסוים, אך אנו יכולים להתבונן גם במועד גילוי כחלק מן ההשגחה.

כך גם הבינה המלאכותית: במיזם דרטמות' בקיץ 1956 ביקשו חוקרים להקנות למחשב למידה ושימוש בשפה. כללים שתוכנתו מראש הועילו למשימות צרות, אך התקשו להתמודד עם שפה ומצבים חדשים. גם המחשוב והמידע היו מוגבלים. האכזבה מן התוצאות הביאה לקיצוץ תקציבים ולתקופות האטה: "חורפי הבינה המלאכותית".

המחקר נמשך. מחשבים חזקים, מידע רב ורשתות עצביות הרחיבו את הלמידה מדוגמאות: במקום לתכנת כל תשובה, לימדו מערכות לזהות דפוסים. כך התפתחו מודלי שפה הלומדים מטקסטים ומשיבים לפי ההקשר. ב־30 בנובמבר 2022 הושק ChatGPT לציבור: לקהל הרחב נפתחה שיחה פשוטה עם מודל שפה — שאלות, הסברים ושאלות המשך.

לעיני המשתמש, חומר דומם נעשה כביכול "מדבר" בלשון בני אדם. עשרות שנות מחקר הגיעו לפריצה ציבורית בעת מסוימת. במבט של אמונה, גם מועד זה הוא חלק מהנהגת הבורא; תפקידנו להפנות את היכולת ללימוד, לתיקון ולבניין.⁴

מן הזיהוי אל שאלת הגיל

התורה אומרת: "ואחות תובל קין נעמה". רש"י מוסיף ארבע מילים: "היא אשתו של נח". לכאורה זהו פרט משפחתי קטן. אבל בפירוש רש"י לאותה פרשה מסופר על למך ונשיו שפנו לאדם הראשון. בסיום השיחה חזר אדם לחוה ונולד שת. הכתוב אומר "ויחי אדם שלשים ומאת שנה ויולד" (בראשית ה, ג); כך הביקור נקשר לסוף ק"ל שנות הפרישה ולשנת 130 לבריאה. נח נולד רק בשנת 1056. אם נעמה כבר נולדה בשעת אותה שיחה, היא קדמה ללידתו ביותר מתשע מאות שנה.⁵

הקושי גדול עוד יותר אם נעמה היא גם אם בני נח: הולדת הבנים מתחילה כאשר נח בן חמש מאות. צריך אפוא להבין גם חיים מופלגים וגם יכולת הולדה בגיל מופלג. הקושיה מוכרת למפרשים; יש דרכים המחליפות את זהות האישה או את זמן לידתה, ויש דרכים המבקשות להשאיר את נעמה הקדומה כאשת נח.

4. הצעת דרטמות', IBM; 1956–1955, תולדות הבינה המלאכותית; OpenAI, השקת ChatGPT, 30.11.2022.

5. רש"י בראשית ד, כב-כה; בראשית ה, ג. שנת לידת נעמה אינה מפורשת; נוסח רש"י בהקשרו מובא במחקר. הרחבה בחוברת המחקר, עמ' 4–5, 17–18.

מקרא: ג — גיל ופריון • ד — קצב דורות • מ — מועד המבול • ק — גזרה

9	ה. נעמה הקדומה: אריכות ימים [ג]	2	נעמה: השם, המשפחה והמעשים
10	ו. אגרא דכלה: שני ניסי לידה שונים [ג]	2	מדוע כלי נשק אצל תובל קין וכלי מחרישה אצל נח?
11	ז. צירוף אריכות חיים ופריון חריג [ג]	3-4	בדרך אפשר: תיקון כוח היצירה ועת גילוי החכמה
11	ח. שבעה דורות בזמן קצר [ד]	4	מן הזיהוי אל שאלת הגיל
12	ט. מדוע "למחר המבול בא"? [מ]	5	א. שלוש שאלות שיש להפריד ביניהן
13	י. גזרת זרע קין אינה שאלת הגיל [ק]	5	ב. האם נעמה נולדה לפני שנת ק"ל? [ג]
13	יא. מה אפשר לומר בסיום?	6-7	ג. החשבון: מה ידוע ומה מותנה
			טבלת הגילים בעמ' 7 [ג]
14	מקורות מרכזיים להמשך הלימוד	8	ד. חלופות בזהות, באימהות ובמסגרת הזמן [ג]

א. שלוש שאלות שיש להפריד ביניהן

השאלה	מה צריך להסביר
גילה של נעמה	כיצד חיה זמן רב כל כך, וכיצד ילדה בזמן מאוחר כל כך?
קצב דורות קין	כיצד באו דורות קין עד למך וילדיו בתוך מאה ושלוששים שנה?
"למחר המבול בא"	מדוע נשי למך חששו ממבול, כאשר מבול נח חל זמן רב אחריהן?

אפשר לפתור אחת מן השאלות בלי לפתור את האחרות. הולדה בגיל צעיר מסבירה דורות רבים בזמן קצר, אבל אינה מסבירה הולדה בגיל זקנה. פירוש המילה "מחר" מסביר את חשש הנשים, אבל אינו משנה את שנת לידתה של נעמה. ההבחנה הזאת תלווה את כל הבירור.⁶

ב. האם נעמה באמת נולדה לפני שנת ק"ל?

ק"ל פירושו מאה ושלוששים. "מסלול" הוא קריאה עקבית אחת של מעשה למך, בלי לערבב בין סיפורים סותרים. רש"י אינו אומר "נעמה נולדה בשנת ק"ל", ואף אינו אומר שהייתה תאומה. לכן אין להציג את תאריך הלידה כאילו נכתב בפסוק. ובכל זאת, ללידה המוקדמת יש בסיס פרשני ממש.

בפירוש אחד שמביא רש"י, למך הרג בשוגג את קין ואת תובל קין. בפירוש אחר, מן המדרש, "לא הרג למך כלום"; נשיו פרשו ממנו אחרי שקיימו פרייה ורבייה, מפני הגזרה לכלות את זרע קין לאחר שבעה דורות. אין למזג הריגה

6. מפת השאלות וההנחות. הרחבה בחוברת המחקר, עמ' 3.

ואי-הריגה לסיפור אחד. רש"י ד, כה מביא את הביקור אצל אדם ואת ק"ל שנות פרישתו. גם בתנחומא סיפור ההריגה והביקור מופיעים באותו רצף. לכן אפשר לבחון את הקושי בכל מסלול בנפרד; להקדמת נעמה נדרשת חוליה נוספת, כגון לידתה עם תובל קין.⁷

כיצד מקדימים המפרשים את לידתה

חזקוני מפרש שהאחים יבל ויובל היו תאומים, ומחיל את אותו הסבר גם על "ואחות תובל קין נעמה". אגרא דכלה אומר שנעמה נולדה עם תובל קין. אם מקבלים פירוש זה ותובל קין כבר נולד לפני הביקור אצל אדם, גם נעמה תאומתו כבר נולדה אז; אי אפשר להניח שנולדה מאות שנים אחריו. משכיל לדוד מציע אפשרות אחרת: פרייה ורבייה מתקיימת לפי בית שמאי בשני זכרים, ולפי בית הלל בזכר ונקבה. הוא מציע שעדה, שהיו לה שני בנים, סמכה על בית שמאי; וצלה, שהיו לה בן ובת, סמכה על בית הלל. לכן פרשו שתיהן אחרי קיום המצווה. לפי קריאה זו, הבת של צלה היא נעמה. הרא"ם דן בסדר הלידות לפני הפיוס, ויפה תואר המלא מקדים את לידת נעמה ללידת שת. יש אפוא בסיס פרשני ממש ללידה המוקדמת; אין זה הכרח הנובע מלשון רש"י לבדה. במסלול זה, שבו ילדי למך כבר נולדו לפני הביקור אצל אדם, המשפחה היוצרת של יבל, יובל ותובל קין שייכת לק"ל השנים הראשונות לבריא. גם פנים יפות ד, כב מניח שלידת שת מאוחרת למעשה למך; עניינו בגזרת קין, ולא בגילה של נעמה.⁸

"משקיימו פריה ורביה" היא לשון רש"י ד, כד. המילים אינן בנוסח בראשית רבה שלפנינו. שפתי חכמים מביא בשם נחלת יעקב דיון בתוספת רש"י, כדי להסביר מדוע הולידו עד אז לשם המצווה. המילים לבדן אינן מוכיחות שנעמה היא בין הילדים שכבר נולדו; הקישור אליה בא מן המפרשים. גם "משקיימו לאו דוקא" שבמשכיל לדוד עוסק בייחוס חיוב המצווה לנשים או לבעל, ולא באמירה שהילדים עדיין לא נולדו.

ג. החשבון: מה ידוע ומה מותנה

לפי שנות ההולדה המנויות בפרק ה, נח נולד בשנת 1056. ראשית הולדת בניו שייכת לשנת 1556; לידת שם, לפי החשבון הרגיל מן הפסוק "בן מאת

7. תנחומא בראשית יא; רש"י ד, כג-כה. אין לצרף מסורות סותרות; נוסח רש"י המלא במחקר. הרחבה בחוברת המחקר, עמ' 5, 17-18.

8. חזקוני ד, כא; משכיל לדוד ד, כד; אגרא דכלה 508; הרא"ם ויפה תואר. הרחבה בחוברת המחקר, עמ' 4-5.

שנה... שנתים אחר המבול", לשנת 1558. המבול מתחיל בשנת 1656, והיציאה מן התיבה בשנת 1657. אם לצורך החשבון נניח שנעמה נולדה בשנת 130, נקבל:

חשבון מותנה לא תאריך שנמסר; בהנחת לידה בשנת 130; גיל הנישואין אינו ידוע.

האירוע	השנה לבריאה	גיל נעמה בהנחת לידה ב־130
לידת נח	1056	926
ראשית הולדת הבנים	1556	1426
לידת שם	1558	1428
תחילת המבול	1656	1526
שנת היציאה מן התיבה	1657	1527

זהו חשבון מותנה, ולא תאריך לידה שנמסר. אם נעמה נולדה קודם, הייתה מבוגרת יותר. יש המקשים מן החשבון ומניחים לידה לכל המאוחר בשנת 129, משום שהביקור קדם להיריון שת. בהנחה זו מוסיפים שנה לכל הגילים. אולם משך ההיריון אינו מוכיח את שנת 129; זהו תרחיש חשבוני בלבד. החישוב אינו קובע גיל בחודשים.⁹

אין במסלול רש"י תאריך מפורש לנישואיה. גיל 926 בלידת נח אינו גיל בנישואין. גם 1527 אינו בהכרח שגיאה: הוא יכול לציין את תחילת המבול בהנחת לידה ב־129, או את שנת היציאה בהנחת לידה ב־130. תמיד צריך לומר על איזה אירוע ועל איזו הנחת לידה מדברים.

האם נעמה האריכה ימים יותר מסרח בת אשר?

סרח בת אשר מוכרת כדמות של אריכות ימים מופלגת: היא נמנית בירידה למצרים (בראשית מו, יז), נזכרת שוב במניין המשפחות במדבר (במדבר כו, מו), ובמדרש מזוהה גם עם האישה החכמה שפנתה ליואב בימי דוד (בראשית רבה צד, ט; רש"י שמואל ב כ, יט). והנה, בהנחת לידת נעמה בשנת 130, גילה בתחילת המבול הוא 1526 שנה: 1656 פחות 130. אם לידתה מוקדמת יותר, הגיל גדל. זהו משך ארוך בהרבה מן התקופה שמימי הירידה למצרים ועד דוד — אך עדיין אין זו הוכחה שנעמה חיה יותר מסרח בכל ימי חייה. מדוע אין לקבוע מכאן מי הייתה הגדולה שבדורות באורך ימים? הזיהוי עם האישה בימי דוד אינו תאריך פטירה של סרח. בפסיקתא דרב כהנא, ויהי

9. בראשית ה; ז-ח; יא, י. טבלת התרחישים ופירוט החישוב. הרחבה בחוברת המחקר, עמ' 6.

בשלח יא, יג, סרח אף מופיעה בשיחה עם רבי יוחנן על קריעת ים סוף. במסכת כלה רבתי פרק ג היא נמנית עם הנכנסים בחייהם לגן עדן. לכן יש להבחין בין חשבון מותנה לגיל נעמה במועד מסוים, לבין מסורות שאינן קובעות סוף לחיי סרח. השאלה מעוררת עניין וממחישה את חריגות החשבון לנעמה; היא אינה בסיס לקביעה מוחלטת שנעמה היא האישה שהאריכה ימים יותר מכולן.¹⁰

ד. דרכים המשנות זהות, אימהות או מסגרת זמן

נעמה אחרת

בבראשית רבה זו מחלוקת. רבי אבא בר כהנא מזהה את נעמה עם אשת נח, ואילו רבנן אינם מקבלים את הזיהוי הזה. יפה תואר מסביר את דעת רבנן באמצעות פער הדורות: לפי הזיהוי, נח נשא אישה זקנה ממנו מאוד. זו תשובה ממשית לפי הדעה האחרת, אבל עדיין צריך להבין את הדעה שהביא רש"י. ספר הישר הסיפורי מציג את אשת נח כנעמה בת חנוך: היא בת 580 ונח בן 498 בנישואיהם, פער של 82 שנה. זו אישה אחרת במסורת אחרת. אין להעביר את גילה לנעמה בת למך. בהגהה המובאת בסדר הדורות מוצעת אפשרות שהייתה מסורת על שמה של אשת נח, והזיהוי עם נעמה שבפסוק נבע משיתוף השם. זו אפשרות פרשנית, ולא עובדה היסטורית מוכחת. תולדות יצחק מציע טעם אחר להזכרת נעמה, על דרך השירה ומלאכות אחיה, בלי להזדקק לזיהוי עם אשת נח.¹¹ נמסרה גם הפניה לראב"ע כאפשרות שנעמה הייתה אשת אחד מבני נח. הנוסח המדויק לא אומת כאן, ולכן זו הפניה בלבד, ולא שיטה שאפשר לאשרה על סמך הדיווח.¹²

אשת נח, אבל לא אם בניו

אברבנאל מציע שנעמה הייתה אישה שנח נשא בראשונה, והיא מתה קודם המבול בלי בנים. כך אין צורך להסביר פריון מאוחר או הישרדות בתיבה. אבל אם נולדה לפני ק"ל, פער הגילים בינה לבין נח עדיין עומד. אברבנאל

¹⁰. רש"י שמואל ב כ, יט; פסיקתא דרב כהנא יא, יג; כלה רבתי פרק ג, רשימת הנכנסים בחייהם לגן עדן. רש"י; פסיקתא; כלה רבתי.

¹¹. בראשית רבה ויפה תואר; ספר הישר וסדר הדורות; תולדות יצחק. הרחבה בחוברת המחקר, עמ' 7-8.

¹². חלופת זהות שנמסרה כהפניה בלבד. הרחבה בחוברת המחקר, עמ' 13-14.

מנמק את פירושו בהמשכיות זרע קין, ולא בחשבון גילה; הוא גם אינו אומר שאשת נח השנייה הייתה בת חנוך.

הרמב"ן, לעומתו, מבאר את חשיבות הזכרתה באימהות: אם לא הייתה אם שלושת בני נח, חסר הטעם הזה להזכירה. אין לאחד את שתי השיטות כאילו אמרו אותו דבר.¹³

הרמב"ן: מסגרת זמנים אחרת

הרמב"ן דן בשושלת קין שנמשכה עד המבול. במסגרת זו אין הכרח לדחוס את כל הדורות לפני לידת שת. הדבר עשוי להקל על שאלתנו, אך הוא אינו נותן תאריך לידה חלופי לנעמה; זו מסגרת אחרת, ולא תירוץ המשמר את כל האילוצים של המסלול הנידון.

ברכת אשר: מרווחי דורות ולידה מאוחרת

ברכת אשר מקשה מצד מספר הדורות: נעמה היא דור שביעי לקין, ונח דור תשיעי לשת — ולכאורה היא מבוגרת ממנו בהרבה. הוא מביא בשם הרב איתן שנדורפי שאין הדבר מוכרח: ייתכן שבשושלת קין כל אחד נולד בזקנת אביו. מספר דורות אינו שעון; גילי ההולדה הם הקובעים. אבל אם כבר קיבלנו שנעמה נולדה לפני ק"ל, מרווחי הדורות אינם משנים את מועד לידתה. התשובה מועילה לקושי ממספר הדורות, ולא לעוגן הזמן של ק"ל. אפשר גם להציע שנעמה עצמה נולדה מאות שנים אחרי הביקור אצל אדם. רש"י אינו מוסר שנת לידה; ההצעה יכולה לשמור על זהותה כאחות תובל קין וכאם בני נח, ולצמצם משמעותית את הפער. מחירה הוא ההנחה שלמך וצלה חיו והולידו מאות שנים אחר כך, והוויתור על התאומות ועל קריאת המפרשים המקדימים את לידתה. לידה סמוך לק"ל כמעט שאינה מקלה. לא נמצא כאן מפרש המציע במפורש את האיחור הגדול בהקשר זה; זו קריאה חלופית מוצעת, ולא תירוץ מפורש.¹⁴

ה. להשאיר את נעמה הקדומה: אריכות ימים

כיוון אחר מבקש לשמור את זיהוי רש"י ואת הלידה המוקדמת. ר' יחיאל הלוי נוביק מעלה במפורש את קושי גילה ומציע שצאצאי קין האריכו ימים במיוחד,

¹³. אברבנאל ד, יז, ביחידת תולדות קין; רמב"ן ד, כב. לראיית האימהות ראו גם הנחה P6 במחקר. הרחבה בחוברת המחקר, עמ' 3, 8-7.

¹⁴. ברכת אשר והצעת לידה מאוחרת: כוחן ומחירן. מסגרת הרמב"ן נדונה גם בעמ' 8. הרחבה בחוברת המחקר, עמ' 8-9.

מפני שקין נולד לפני החטא. הוא אומר זאת בהסתייגות: "יתכן שצאצאיו חיו יותר". יש אפוא מחבר המציע במפורש כיוון ליישוב, אף כי בלשון מסויגת. זו הצעה מכוונת לאריכות חיי נעמה, אבל היא אינה מוסרת שיעור מדויק לאריכות הזאת ואינה מסבירה בנפרד את כושר ההולדה. גם המספרים שנדפסו באותו דיון אינם מתאימים לחשבון: בהנחת לידה ב־130 יש לחשב 926, 1426 ו־1526 באירועים המתאימים. תיקון המספרים אינו מוחק את ההצעה הפרשנית.¹⁵

ברקע עומדת מחלוקת כללית: הרמב"ם במורה נבוכים ב, מז מבחין בין היחידים שנמנו בכתוב והאריכו ימים לבין שאר בני דורם. הרמב"ן ה, ד מרחיב את אריכות החיים לבני הדורות ההם. זו מחלוקת על המסגרת, ולא תירוץ מכוון לנעמה. אריכות של מאות שנים אינה קובעת מעצמה חיים מעל 1500 שנה או שימור פריון.¹⁶

ו. אגרא דכלה: שני ניסי לידה שונים

אגרא דכלה עוסק תחילה בלידת נעמה עצמה. לפי המדרש ורש"י, למך לקח אישה לפרייה ורבייה ואישה לתשמיש, והשקה את צלה כוס עיקרין שלא תלד. ובכל זאת נולדה נעמה, ולפי אגרא דכלה בדרך נס. המחבר קושר זאת להחרגתה מגזרת זרע קין. כאן מדובר בנס שבו נעמה נולדה, ולא בנס שבו ילדה את בני נח.

במקום אחר הוא עוסק ביכולת נעמה עצמה ללדת. הוא מתאר אותה כ"בטבעה איילונית" — לפי ביאורו, בלי כושר הולדה טבעי — ומסביר את הולדת הבנים באמצעות השפעה בנח של "ניצוצי נקבה". זהו ביאור קבלי לפריון חריג, ולא רק דיון בייחוס משפחתי. גם פירוש התאומות עם תובל קין נאמר אצלו בנפרד.¹⁷

חשוב לשמור את הגבול: איילוניות אינה זקנה. המחבר אינו אומר שנעמה הייתה בת 1400 או 1500 שנה, ואינו אומר שההסבר שלו נועד להתגבר על הזדקנות כזאת. יש בו הסבר לפריון מיוחד, אבל החלתו על הגיל שבחשבון היא כבר צעד נוסף שלנו.

15. נוביק, נחשבה בראשית יט, מלאכת מחשבת נח תשפ"ב, PDF 15–16. הרחבה בחוברת המחקר, עמ' 9.

16. מסגרת אריכות החיים וגבול יישומה לנעמה. הרחבה בחוברת המחקר, עמ' 13–14.

17. רש"י ד, יט; אגרא דכלה בראשית 507–508; 532–533. הרחבה בחוברת המחקר, עמ' 9–10.

ז. הצעתנו: לצרף אריכות חיים ופריזון חריג

אפשר להציע לצרף את שני הכיוונים: נוביק נותן כיוון לאריכות החיים, ואגרא דכלה נותן ביאור לפריזון חריג. בדרך זו נשארת נעמה אחות תובל קין, אשת נח ואם בניו, גם אם נולדה מוקדם. זהו יישוב אפשרי שלנו; לא נמצא בחומר שנבדק מחבר שעשה בעצמו את הצירוף הזה.

מה עדיין צריך להניח?

ראשית, שהיתרון באריכות החיים הספיק למספר השנים הנדרש. שנית, שאפשר להחיל את ביאור פריזון האיילוני גם על הזקנה המופלגת. שלישית, ששני ההסברים יכולים להצטרף אף שכל מחבר אמר את דבריו בהקשרו. אף אחת משלוש התוספות אינה משפט מפורש במקורות.

ההתנגדות והתשובה

אפשר להתנגד: נוביק קושר את אריכות החיים לזיקה המשפחתית לקין, ואגרא דכלה מתאר את נעמה כמי שהוחרגה מגזרת זרעו. אבל החרגה מן הגזרה אינה מוכרחה לבטל את עצם הזיקה המשפחתית; המחבר ממשיך לזהותה עם בת למך ואחות תובל קין. לכן לא נמצאה כאן סתירה הכרחית. התשובה הזאת מסירה התנגדות אחת בלבד. היא אינה מוכיחה שהיתרון המשפחתי נמשך 1500 שנה, או שביאור האיילוניות מספיק גם לזקנה. הצירוף לא הוכח ולא הופרך: הוא נשאר אפשרות מנומקת, שיש לה בסיס בשני הסברים מפורשים ותוספות שאנו מסמנים בגלוי.¹⁸

ח. שבעה דורות בזמן קצר

לשאלת קצב הדורות יש תשובה נפרדת. המבי"ט, בבית אלהים, כותב שקודם לידת שת, בתוך ק"ל שנה, נולדו שבעה דורות לקין. הוא מציע שהיו מולידים בני ט"ו או עשרים. זה מסביר כיצד דורות רבים יכולים להיכנס במסגרת זמן קצרה.

יש מניינים שונים של "דור שביעי". בתנחומא למך הוא שביעי לדורות במניין הכולל את אדם, ומקין עד למך יש חמש חוליות הולדה. במניין מקין עד ילדי למך יש שש חוליות; שש חוליות של עשרים שנה נמשכות 120 שנה. זו

¹⁸. מבחן הצירוף: תוספות ההנחה, ההתנגדות והתשובה המוגבלת; דיון נוסף במחקר עמ' 20. הרחבה בחוברת המחקר, עמ' 10-11, 20.

המחשה להיתכנות, ולא גילי הולדה שנמסרו. גם הלידה המיידית של קין והבל בסנהדרין לח ע"ב, ותיאור גדילתם אצל מהרז"ו, אינם מוכיחים שכל צאצאיהם גדלו והולידו כך.

המבי"ט פותר כאן את קצב ההולדה, ולא את אריכות החיים או את פריזון נעמה. בהקשר דבריו הוא אומר שלא נשאר זכר לזרע קין; לכן אין לצרף אליו אוטומטית את השיטה שנעמה מזרע קין היא אם כל בני נח.¹⁹

ט. מדוע אמרו "למחר המבול בא"?

טעות בין שני הלמכים

חזקוני ושפתי חכמים מסבירים שנשי למך טעו בזיהוי הלמך שאליו נקשר מועד הפורענות: הן הבינו שהכוונה לבעלן, למך בן מתושאל מזרע קין, במקום ללמך בן מתושלח, אביו של נח. לכן חששו שהפורענות קרובה כבר בימיהן. לפי שנות בראשית ה, למך אבי נח נולד בשנת 874 וחי 777 שנה, ולכן נפטר בשנת 1651 — חמש שנים לפני המבול. זהו חשבון שלנו מנתוני הפסוקים. הנוסח "בימי זרעו של למך" מתאים להבחנה בין אבי נח לבין זרעו; אין לקבוע מכאן את נוסח כל הדפוסים.

הצפת הים

הרא"ם, גור אריה ומשכיל לדוד מפרשים את המבול שבחשש הנשים כהצפת האוקיינוס. יפה תואר חולק: ההצפה נקשרה לחטא דור אנוש, ולא לגזרת כיליון זרע קין. לכן זו מחלוקת, ואין לכנות את הדרך "מבול מקומי" כאילו זו לשון המפרשים.

ארכה עד דור שביעי; "מחר" בעתיד

יפה תואר מציע דרך משלו: עד הדור השביעי ניתנה ארכה; אחריו זרע קין עומד לאבדון כאשר יתחייב הדור. הנשים חששו שהפורענות תבוא מיד, אך היא התעכבה עד ימי נח. "מחר" יכול לציין עתיד, כמו "כי ישאלך בנך מחר". כך אין צורך להעביר את ביקור למך אצל אדם לתקופת נח.²⁰ שלוש הדרכים משיבות לחשש הנשים בלבד. הן אינן משנות מאליהן את שנת לידת נעמה, ואינן מסבירות את פריונה. פירוש עץ יוסף על חשש אבדן הזרע

19. בית אלהים, שער היסודות כא; שני מנייני הדורות ומגבלת ההקשר. הרחבה בחוברת המחקר, עמ' 11–12.

20. שלוש דרכי מועד המבול; יפה תואר המלא מול דרך הרא"ם. הרחבה בחוברת המחקר, עמ' 12–13.

אינו מחייב שהנשים חיו סמוך למבול, ואינו מספק מן הקטע המצוטט דרך רביעית.

י. גזרת זרע קין אינה שאלת הגיל

אם נעמה היא אם בני נח, הרי לכאורה נמשך ממנה זרע קין. פנים יפות מסביר שהגזרה חלה על משפחת האב, וצאצאי אשת נח אינם נקראים על שם קין. הרמב"ן והעמק דבר מדגישים את ההמשכיות הטובה מצד האישה. אגרא דכלה מסביר את החרגתה מן הגזרה בדרך אחרת. גם כשנפתרה שאלת הגזרה, עדיין יש לברר אריכות ימים ופריון.

מהרש"א, שהוזכר בדיונים, דן באופן הייחוס של אישה לאחיה ומביא את נעמה כדוגמה. אין בדבריו שם פתרון לגזרת קין או לגיל. נזר הקודש נשאר הפניה שלא נקראה כאן. בעלון "איחוד בחידוד" הובא בשם מושב זקנים שצלה גידלה את בני אחותה. בעל העלון מסיק מכך שנעמה הייתה בת עדה. הדברים מובאים מכלי שני, בלי אימות בגוף מושב זקנים. אין בכך תאריך לידה או הוכחה ללידה מאוחרת.²¹

תקדימים, כגון חירה העדולמי המזוהה לדעת רבנן עם חירם בבראשית רבה פה, ד, מראים שהמסורת מכירה בחיים חריגים. הם אינם הסבר מכוון לגיל נעמה או להולדה בזקנה. גם הצעת גלגול והפניות שלא נקראו אינן נעשות מסורת מפורשת רק מפני שהוזכרו בדיון.

יא. מה אפשר לומר בסיום?

החלופות מקלות באמצעות שינוי זהות, אימהות או מסגרת זמן; יש לבחון כל אחת לפי דרכה.

למסלול המשאיר את נעמה הקדומה יש הצעה מפורשת ומסויגת לאריכות ימים, וביאור מפורש לפריון חריג. צירופם עשוי לתת יישוב, אך החלת הביאור על זקנה כזאת והחיבור בין המחברים הם הצעתנו. לשאלת קצב הדורות ולשאלת "למחר" נמצאו תשובות נפרדות.

שנת לידתה ותאריך נישואיה במסלול רש"י לא נמסרו. בחומר שנבדק לא נמצא מחבר המציע את כל הצירוף; אין זו שלילה של מקור כזה בספרות כולה.²²

21. פנים יפות ד, כב; מהרש"א בבא בתרא קי ע"א; חלופת ייחוס האם. הרחבה בחוברת המחקר, עמ' 13-14.

22. מפת הפתרונות והכרעה עם שאלות פתוחות. הרחבה בחוברת המחקר, עמ' 14-16.

מקורות מרכזיים להמשך הלימוד

המקור	תרומתו לבירור
רש"י ד, כ-כה; ה, כח-כט; תנחומא בראשית יא	משפחת למך, כלי המחרישה של נח, זיהוי אשת נח ושני מסלולי למך.
חזקוני ד, כא-כד; משכיל לדוד ד, כד	תאומות, בן ובת לצלה, קיום המצווה ושני הלמכים.
יפה תואר המלא, ב"ר כג	קושיית הגיל כנימוק לרבנן; ארכה עד דור ז' ומחר בעתיד.
רמב"ן ואברבנאל, בראשית ד	שתי דרכים שונות במשמעות אימהותה והמשך זרע קין.
נוביק, נחשבה בראשית יט	הצעה מסויגת לאריכות ימיה; מספרי הדפוס טעונים תיקון.
אגרא דכלה 507-508; 532- 533	לידה נסית, תאומות ופריזון איילונית — שלושה מוקדים נפרדים.
המבי"ט, בית אלהים, יסודות כא	הולדה מוקדמת להסבר שבעה דורות בק"ל שנה.
הרא"ם; גור אריה; שפתי חכמים; פנים יפות	סדר הלידות, הצפת הים, שני הלמכים וגזרת זרע קין.